

Kantiaans klimaatactivisme

Jan Willem Wieland

“Ik hoef niet minder te vliegen, want het maakt toch geen verschil.”

“Je moet wél minder vliegen, want het maak wel degelijk een verschil.”

Twee tegenovergestelde posities, die niet allebei kunnen kloppen. Wie heeft er gelijk?

Niemand. Beide kanten gaan wat mij betreft de mist in. Je moet minder vliegen, maar niet omdat het een verschil zou maken.

De besmettingstheorie

We kennen de discussie allemaal. Vul voor “minder vliegen” andere zaken in als “minder vlees eten”, “groene energie nemen”, “je geld zetten op banken die enkel investeren in duurzame projecten”, “duurzamere producten aanschaffen”, “protesteren tegen slecht klimaatbeleid”, “stemmen op beter beleid”, etc.

Klimaatactivisten wijzen erop dat jouw gedrag wel degelijk een verschil maakt. Jelmer Mommers spreekt in *Hoe gaan we dat uitleggen* over “de grote kracht van het kleine verschil”. Rutger Bregman verdedigde afgelopen week in De Correspondent de “besmettingstheorie”, namelijk dat “als je vandaag een vegaschnitzel koopt of aan een klimaatdemonstratie meedoet, je ook mensen beïnvloedt die je nooit zult ontmoeten”. Hij schrijft zelfs: “Eigenlijk moet je een hyperindividualistisch mensbeeld hebben om te denken dat je als individu geen verschil kunt maken.”

Heel mooi als jouw zonnepanelen je burens hebben geïnspireerd om ook zonnepanelen te nemen. Leuk als jij je collega’s hebt kunnen overtuigen om over te stappen op een duurzamer pensioenfonds. Of dat Greta haar moeder heeft weten te overtuigen om vegan te worden.

Echter is dat niet het verschil dat we zoeken. Het verschil dat we zoeken is een verschil *in klimaatschade*. Dat er door *jouw* gedrag minder mensen zullen lijden aan droogte, overstromingen, en extreem weer. En dat verschil is simpelweg onwaarschijnlijk.

De besmettingstheorie kan best kloppen, maar alleen maar anderen besmetten – zonder dat iemand minder aan klimaatschade zal lijden – is niet waar we het voor zouden moeten doen.

Tragedie

Wellicht heeft u de term “the tragedy of the commons” wel eens ergens opgepikt. Maar het is goed om te zien wat die tragedie precies is.

In één zin: wat de uitkomst qua klimaatschade ook is, voor mijzelf is het sowieso het beste mijn gedrag niet aan te passen.

Ga maar na: er zijn twee mogelijke scenario's: (A) genoeg mensen blijven lekker doorgaan met hun comfortabele leven dat ze gewend zijn (vliegen, vlees eten, etc.), ofwel (B) genoeg mensen passen hun gedrag aan.

	(A) Genoeg anderen veranderen niets	(B) Genoeg anderen passen hun gedrag aan
Ik verander niets	Klimaatschade	Klimaatschade wordt voorkomen
Ik pas mijn gedrag aan	Klimaatschade + kosten voor mij	Klimaatschade wordt voorkomen + kosten voor mij

Als scenario (A) optreedt (waar te weinig mensen hun gedrag aanpassen), heb ik twee keuzes: ook lekker door blijven gaan net zoals iedereen, of mijn gedrag aanpassen. In dit geval zou ik voor niets mijn gedrag aanpassen. Er is hier sowieso klimaatschade, en ik zou alleen maar geld en moeite verspillen. Waarom dan nog die hamburger laten staan? Waarom nog overschakelen op duurzame energie als dat duurder uitpakt?

Als scenario (B) optreedt (waar al genoeg mensen hun gedrag aanpassen), heb ik weer dezelfde keuzes: lekker door blijven gaan, of ook mijn gedrag aanpassen. In dit geval is het nog steeds beter om niets aan te passen. Klimaatschade wordt hier sowieso voorkomen, en ik verspil alleen maar weer kosten met mijn goede bedoelingen. Als er genoeg anderen hun uitstoot naar beneden halen, zullen er door mijn vakantievlucht of hamburger niet *meer* mensen lijden aan klimaatschade.

Kortom, in beide gevallen is het voor mij beter om niets te doen. Welnu: *precies dezelfde redenering gaat op voor alle andere betrokkenen*. En als we *allemaal* niets doen, komen we terecht in scenario (A). Dat is de tragiek.

Belangrijk: het probleem is niet dat ik niets geef om klimaatschade. Integendeel. *I care quite a bit*. Het probleem is dat klimaatschade afhangt van wat hele grote groepen individuen doen, en niet van wat *ik* doe.

Mommers onderschrijft dit punt: "als je puur naar de cijfers kijkt maakt het niets uit of jij wel of geen CO₂ uitstoot voorkomt, want je bijdrage is hoe dan ook verwaarloosbaar op een totaal van nu 7,7 miljard mensen."

Maar dat is precies het ding: het gaat om de cijfers. Of beter: het gaat om de feitelijke impact die jij hebt op het klimaat. Niet om de impact op de cirkel mensen die jij kent, en of jij erin slaagt je moeder te overtuigen om enkel planten te eten.

Wat als je nu heel veel mensen kent? Stel Rutte organiseert een persconferentie waarin hij iedereen oproept zijn en haar verantwoordelijkheid te nemen wat betreft klimaatverandering (met een

bijbehorende routekaart). Of beter: stel je voor dat Trump dat doet. Trump moedigt iedereen aan plant-based burgers te eten omdat dat nu eenmaal past bij de Amerikaanse identiteit.

Wat geldt voor Trump geldt ook voor influencers en journalisten. De stukken in De Correspondent bereiken een redelijk publiek (van 60k lezers), en ik kan me zo voorstellen dat Mommers, Bregman en co een groot deel van deze lezers over de drempel kunnen helpen, en aan kunnen zetten tot klimaatactivisme of motiveren tot het volhouden daarvan.

Maar hieruit volgt het hoogstens dat *zij* reden hebben tot activisme (specifiek: tot stukken schrijven), niet wij. Wat wij doen, heeft nul impact.

We boeken dat vliegtuig niet, of laten die hamburger staan, en de klimaatschade wordt er geen millimeter minder van. Ook als we ons hele leven plant-based doorbrengen, en we een paar anderen besmetten met datzelfde gedrag, wordt er alleen maar meer vlees gegeten. En mocht de daling op een gegeven moment toch inzetten, dan is het nog maar de vraag hoe die zich vertaalt naar een daling in klimaatschade.

Denken dat je met jouw gedrag een keten in gang zet, in de richting van een betere wereld, is in het beste geval ijdele hoop.

Je maakt geen verschil, nou en?

Dus niet alle kleine beetjes helpen. Sterker nog: alle kleine beetjes helpen allemaal niets. Wat moeten we daarmee?

Dat Shell en KLM het maar moeten oplossen? Of de overheid? Dat misschien ook. Maar dat zeker niet alleen. Je moet nog steeds die vlucht niet boeken, noch die hamburger bestellen, enzovoorts.

Dit ontdekte ook Immanuel Kant, in iets andere vorm, en alweer wat eeuwen geleden:

Stel je voor dat je geld van Johnny af kan troggelen door hem een belofte te doen dat je het snel terug zal betalen, terwijl je dat helemaal niet van plan bent. Stel je ook even voor dat Johnny het geld wel kan missen, en verder nogal vergeetachtig is, zodat het niemand op zal vallen dat je hebt gelogen. Jouw leugen maakt in zo'n situatie geen enkel verschil; het levert je enkel geld op. Toch moet je het niet doen.

Waarom? Liegen om geld af te troggelen is niet – daar komt 'ie – *universaliseerbaar*. Als iedereen zou liegen, dan zou niemand elkaar meer vertrouwen, en dan zou je ook niet meer geld af kunnen troggelen met een leugentje. Je wil graag dat anderen jou wél geloven, en gaat er dus van uit dat anderen anders handelen dan jij. Je veronderstelt dat je belangrijker bent dan anderen. Dat ben je niet.

Als Kants casus niet overtuigt, denk dan aan het betalen van belasting. Het probleem is precies zoals eerder. Zelfs als je heel graag wil dat er collectieve goederen zijn (dijken, wegen, drinkwater, gezondheidszorg,

onderwijs, en zoveel meer), is het altijd voordeliger voor jou om er niet zelf aan bij te dragen (ga zelf na op basis van de tabel hieronder). Maar dezelfde redenering gaat voor iedereen op. En als iedereen belasting ontwijkt, zijn er geen collectieve goederen. Tragedie!

	Genoeg anderen ontwijken belasting	Genoeg anderen betalen belasting
Ik ontwijk belasting	Geen collectieve goederen	Collectieve goederen
Ik betaal belasting	Geen collectieve goederen + kosten voor mij	Collectieve goederen + kosten voor mij

Waarom belasting betalen, ook al maakt dat geen verschil? Omdat belasting ontwijken niet universaliseerbaar is. Als iedereen belasting zou ontwijken, zouden er geen collectieve goederen zijn. Maar die wil je zeer zeker wel. Je profiteert dagelijks van de dijken, van de wegen, van het drinkwater, enzovoort. Kortom, je wil dat anderen wél belasting betalen, en daarmee stel je jezelf weer boven anderen.

Zo ook met vliegen, vlees eten, enzovoort. In een wereld waarin iedereen al eeuwen door is gegaan met meer en meer CO₂ uitstoten, zou je zelf lijden aan ernstige klimaatschade. Je zou willen dat voorgaande generaties hun uitstoot wél verminderd hadden. Je maakt een uitzondering voor jezelf door je eigen uitstoot niet drastisch omlaag te brengen.

Kantiaanse wending

Het is misschien lastig te bevatten. Het is zo vanzelfsprekend om te denken dat je alleen iets moet doen of laten als het iets oplevert. "Dus we moeten wel minder vliegen ook al maakt dat geen verschil?" Exact.